

Egy több mint harmincéves szakmai-emberi barátság néhány epizódja

TOMASZ JENŐ*

Kucsman Árpád barátom megtisztelő felkérésének tesztek eleget, amikor *Kajtár Mártonra* emlékezem. *Kajtár Mártonra*, kihez több mint harmincéves őszinte, mély barátság fűzött. Hálás vagyok a sorsnak, hogy ismerhettem s büszke vagyok, amiért legjobb barátai között tartott számon.

43 éve találkoztunk. Ő, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szerves Kémia Tanszékének fiatal tanársegéde, én a végzős vegyészhallgató. Évfolyamtársammal, *Bazsik /Berényi/ Mihállyal* az első szaklaborosai voltunk. Tőle tanultam meg, hogyan és miért kell a laboratóriumban szépen dolgozni? Csodáltam azt az aprólékos műgondot, amivel egy kísérletet megtervezett, majd kivitelezett. Egészséges öniróniával sokszor mondta, „tudod, ha már eredménytelenek vagyunk, legalább szépen dolgozzunk.” Az igazán szépen végrehajtott kísérletek mesterének Ő maga az ugyancsak sajnálatosan korán elhunyt *Wein Jánost* tartotta. Ez a kezdetben szakmai, tanár-diák kapcsolat hamarosan igaz, meleg barátsággá mélyült, de a szakmai kapcsolat sem szakadt meg közöttünk. A hatvanas évek végén a REANAL Finomvegyszergyárban *Ráthonyi Zoltánnal* a glutaminsav α -t-butilészter γ -helyettesített származékainak piroglutaminsav t-butilészterre való készsége átalakulását tapasztaltuk. Eredményeinket megbeszélendő egyik este bementem a Tanszékre, *Mártonhoz*. A könyvtárban találtam rá, írt valamit. Kimentünk a laborba. *Márton* figyelmesen meghallgatott, majd anélkül, hogy egy szót szólt volna, felállt és otthagytott. Szokatlan viselkedését nem tudtam mire vélni. Hamarosan visszatért, kezében néhány, gyöngybetűivel telerótt papírlappal. „Nézd – mondotta – pont most írtam le ugyanazt, amit te az imént elmeséltél, egy hosszabb dolgozat részeként. Tudod mit, kivésem ezt a részt és a ti észleleteitekkel együtt írunk egy közös cikket.” Így született meg egy *Hollósi–Kajtár–Ráthonyi–Tomasz* dolgozat és jelent meg az *Acta Chimicában* 1972-ben. Tessék mondani, hányan tették volna ugyanezt? „Oh, mi már ezt régen felfedeztük, hamarosan meg is jelenik a közlemény” a többség reakciója – minden bizonnyal – ilyen, vagy valami hasonló lett volna. A hetvenes évek végén kerültünk ismét szorosabb szakmai kapcsolatba. *Kajtár Márton* ekkor már a CD-spektroszkópia nemzetközileg elismert szaktekintélye. Több közös munkánk közül az adenosin 5'-foszfodiamidátok CD- és NMR-spektroszkópiás konformációvizsgálatát szeretném itt megemlíteni. A CD-

méréseket *Márton* és felesége, *Jutka* végezte, az NMR spektrumokat a Központi Kémiai Kutatóintézetben *Radics Lajos* és *Márton* húga, *Mária* vette fel. Akadémiai doktori értekezésének nyilvános vitáján a vizsgálatok ismertetése előtt kedvesen meg is jegyezte: „*Tomasz Jenő* barátom erre a munkára szinte az egész családomat összehozta.”

Nemcsak a CD vizsgálatok precíz kivitelezésében, de az eredmények értékelésében, megvitatásában is egyforma intenzitással vett részt. Élesen emlékszem lakásukon a délelőttre, mikor Dreiding-modellekkel kezünkben közösen próbáltuk a kapott adatokból a molekulák oldatkonformációjára következtetni. Néhány pohárka finom bor is hozzásegített a helyes értékeléshez; hangsúlyozom, finom bor, hisz *Márton* a minőségre minden vonatkozásban mindig gondosan ügyelt. Mikor a munkát leíró és a Biopolymers-ben napvilágot látott részletes közleményt figyelmesen elolvasta, mindössze annyit mondott: „ez egy nagyon jó dolgozat.” Ez a rövid mondat életem egyik legnagyobb szakmai elismerését jelentette.

Kajtár Márton akadémiai doktori értekezésének nyilvános vitájára 1986. május 20-án délután 2 órakor került sor az MTA-székház Nagytermében. Akik ott voltak, emlékezhetnek, hogy a Nagyterem kicsinek bizonyult, meg kellett nyitni a hátsó részét is, hogy az érdeklődők beférjenek. Nem a védésről, csak *Márton* előadása után a tapsról szeretnék megemlíteni. Tudományos előadást ilyen hosszan ünnepelni sem korábban, sem azóta nem hallottam még. Mert ez a taps elsősorban az előadónak és nem az előadásnak szólt; megannyi tanítvány, munkatárs és barát szívből jövő tisztelgése *Kajtár Márton* előtt, őszinte szeretetünk és megbecsülésünk spontán kifejeződése. Ezt a tapsot az egyik legnagyobb, ha nem a legnagyobb elégtételnek éreztem, amit *Márton* az élettől kaphatott. Örülök, hogy Ő is így érzett. Kilenc nappal a védelem után kelt levelében ezt írja: „Édes Jenő-kém! Olyan szép és kedves levelet írtál, hogy – így utólag – egyenesen örülnöm kell annak, hogy annyira sietél és nem tudtál velünk sörözni. Akkor talán beszélgettünk volna ugyan egy kicsit, viszont másnap már nem érezted volna aktuálisnak ezt a levelet. ...Való igaz, hogy a baráti „sokaság” szeretetből jövő tapsa volt számomra is a legszebb élmény, azt is mondhatnám: életem értelme.”

Kajtár Mártonra emlékezni méltatlan volna *Bruckner Győző* nevének említése nélkül. Számunkra, kiket abban a szerencsében részesített a sors, hogy nemcsak tanítványai, hanem rövidebb-hosszabb ideig munkatársai, nagy

*2100 Gödöllő, Palota-kert 6. A.

családjának tagjai lehettünk, számunkra Ő volt A PROF, csupa nagybetűvel. Többek között a feltétlen szakmai alázatot, az önmagunkkal szembeni mindenkor igényes-séget kaptuk Tőle egész életünket meghatározó útravalóul. Győző bácsi elsősorban tanár volt. „Mi is lehet tanár-ember legnagyobb jutalma, amit munkájáért kaphat? Csakis tanítványainak ragaszkodó szeretete, mert ez tölti el azzal az érzéssel, hogy szerény képességének megfelelően meg tudta tenni azt, ami tőle várható volt” – írja 75 éves születésnapját köszöntő soraimra küldött válaszlevelében.

Remélem, nem sértek vele senkit, ha megkockáztatom azt a kijelentést, miszerint ennek a csodálatosan gazdag bruckneri örökségnek *Kajtár Márton* volt az egyik legjobb, ha nem a legjobb folytatója. Ő is elsősorban tanár volt. Talán már kevesen emlékeznek arra, hogy később az ELTE egyik elismerten legkiválóbb előadója első egyetemi óráit 1958. szeptemberében tartotta. A bécsi Biokémikus Világkongresszuson résztvevő *Bruckner* professzor a szerves kémia főkéllégium első néhány órájának megtartását fiatal tanársegédjére bízta. Elsősorban tanár volt, ugyanakkor egy szinte elképzelhetetlenül nagy tudású és széles érdeklődésű kutató is.

Tudásra azonban csak az az ember tehet szert, kinek a tanulás maga örömet okoz. 1970-ben németországi tanulmányútról írja: „Az első két hónapban Boppardban voltam, ahol az ottani Goethe-intézetben német nyelvtanfolyamon vettem részt... ez a két hónap valami egész különleges, idilli „intermezzo” volt életemben. Huszonegynéhány év után ismét diák lettem. A „diák-lét” számomra a legigazibb: ez való nekem leginkább. Persze hozzá kell tennem, hogy a studiumok egyáltalán nem jelentettek megerőltetést. Nem azért, mintha a német nyelv elsajátítása nem tartoznék a legnehezebb és számomra talán örökre elérhetetlen feladatok közé, de ott egy „tananyagot” kellett megtanulni s az nekem már egyáltalán nem volt nehéz. Eredmény: a kurzust kitűnően elvégeztem, németül nem tudok, – De hát így van ez mindennel. Egy kitűnően államvizsgázó diák talán ért a kémiához? Egy fenét! Ahhoz senki se ért... Németül azonban érrefelé feltűnően sokan tudnak.”

Így ír az az ember, kiről *Kucsman Árpád* azt mondta nekem egyszer, Ő az egyetlen, ki érdemben tudna vezetni egy diplomamunkáját, vagy akár doktori disszertációját készítő fiatal embert a kvantumkémia területe, így ír az az ember, kit *Straub Brunó* már a hatvanas években valamelyik magyarországi egyetem szerves kémia tanszékének az élén szeretett volna látni, hogy irányításával végre Magyarországon is elkezdődhessek a nukleinsavak kémiájának vizsgálata.

Kajtár Márton életének utolsó éveiben megkeseredett. Megkeseredett, látván a tudományos kutatásban eluralkodó új tendenciákat. Nehéz beletörődni, hogy a kutatás szent temploma egyre inkább bolhapiac lesz, hogy a tu-

dományos konferenciák jó része olcsó showműsorra degradálódik, hogy egyébként kiváló szakemberek nevüket adják súlyos tévedéseket tartalmazó munkákhoz, hogy jó nevű műhelyekből kijövő dolgozatok több oldalon keresztül betűről betűre azonosak, hogy az „addig csiszold a mondatot, míg rád nem mosolyog” bruckneri szellemében műgonddal megszerkesztett cikkek helyett gyorsan összevágott fércművektől hemzseg a szakirodalom, hogy *Marie Curie* öröksége, miszerint a tudományban mindig az eredmények, sosem a személyek után kell érdeklődni, feledésbe merült, s helyette kutatói arcképekkel és életrajzi adatokkal telítődnek a szakfolyóiratok. Így kesereg-tünk Amerikába utazásom előtt 1988. október 9-én egy szép, csendes vasárnapon a budai Várban sétálva. Reménytelenül szomorú gondolatainkhoz megértő aláfestést szolgáltatott a bágadt, de még langyos őszi nap sugarai. Szomorúak voltunk, mert kimondatlanul is tudtuk, hogy a világot megváltoztatni nem lehet, felettünk járt el jöveteletlenül az idő; a szép mondatra, a jól kivitelezett kísérletre, sajnos, már nem kíváncsi senki, ezekre sem idő, sem igény nincsen. Még egy utolsó pohár pezsgő a Nyugati pályaudvar restijében a szegedi gyors indulása előtt és egy utolsó „Isten hozzád” a vonat ablakából. Akkor találkoztunk utoljára. Fájdalmasan korai távozása talán nem volt véletlen. Akárcsak *Márai Szindbádja*, talán érezte, „hogy idejében kell elmenni egy világból, melyhez nincs már igazi közünk.”

Hadd zárjam ezt az emlékezést az Ő szavaival, a rá épp-úgy érvényes gondolatokkal, azokkal a mondatokkal, melyekkel a Farkasréti temetőben szeretett Professzorunktól, mesterunktől és példaképunktől búcsúzott:

„Egy nagyszerű ember élő emlékét hordozzuk. Ameddig mi élünk, szelleme, megismételhetetlen emberi személyének emléke bennünk tovább él.”

Kajtár Mártonra emlékeztünk. Jó volt emlékezni. Egy kicsit megint együtt lehettünk vele.

ÖSSZEFOGLALÁS

Tomasz Jenő: Egy több mint harmincéves szakmai-emberi barátság néhány epizódja

A szerző 30 éves barátságra hivatkozva mutatja be *Kajtár Márton* néhány jellemző emberi és számos jelentős szakmai vonását is.

[Magy. Kém. Lapja, 56, 220 (2001)]

SUMMARY

J. Tomasz: Some Episodes of a more than Thirty Years Old Close Friendship

The author presents *Márton Kajtár* by some of his most typical human and professional characteristics based on their more than thirty years old friendship.